

## Könczöl Antal: A Vesterházy család a XV. században

Ha áttekintjük a 18. századbéli nemesi összeírások lajstromait, gyakran találkozunk a Mesterházy névvel. Az 1754/55-as investigatióban például Sopronvármegyében 20-szor fordul elő a Mesterházy és 11-szer a Nagy de Mesterházy név. Vas megyében 11 ilyen nevű nemest irtak össze, de Baranya-, Győr-, Veszprém- és Zala megyében is előfordulnak. Ezek mind arra az armálisra hivatkoznak, melyet Vesterházi Bálint 1436-ban kapott Zsigmond királytól.

A család első említése 1420-ban történik: A csornai konvent előtt Nicky János fia János és Benedek fia László, továbbá Vesterházi Pál fia Jakab meg András fiai Miklós és János nevében Damonyai Miklós fia András eltitja Ludbrégi Istvánt és János fiát Györgyöt Felsőládony birtok el- és zálogba adásáról.<sup>1</sup> Következő említésük 1426-ból való, amikor ugyanis Sági Finta János fiai Vesterházi Jakab fiát Istvánt bizonyos sági birtokrész megvételeitől tiltják<sup>2</sup> Az az állítás, hogy a család már 1279-óta birtokolta Vesterházát<sup>3</sup> nem bizonyítható és szerintem nem is valószínű. A szerzők egy okiratra hivatkoznak, mely a csornai konvent levéltárában lett volna. Nem csak én nem találtam meg ezt az írást, de Irmtraut Lindeck Pozza a „Burgenländische Urkundenbücher“ szerkesztője sem, aki pedig az összes Dunántúli levéltárat átkutatta. 1329-ben a Szopori család birtokügyében Baszti Demeter királyi ember összehívta a szomszéd települések nemeseit tanuskodni. A települések között szerepel Geresd, Ládony, Damonya, Bük, Dasztifalu, Berény, Lócs és a három Ság, de hiányzik Vesterháza<sup>4</sup>.

1433-ba Vesterházi Miklós Zsigmond királytól Vesterházát adományul felkérte. A csornai convent bizonyáglevelében 19 Vesterházi nevű férfi szerepel<sup>5</sup> Mivel a 14. században e név alatt nem fordulnak elő, feltehető, hogy egy környékbéli család sarjai, akik birtokuk nevét vették fel.

A település neve a Vester személynévből és a ház vagyis lakóhely szóból tevődik össze. Az ilyen típusú helynevek Magyarországon a 13.-15. században keletkeztek. A Vester névre vonatkozóan kétféle magyarázat lehetséges. Az egyik szerint német eredetű és azt jelenti: „aki nyugat felé lakik“<sup>6</sup>. E sorok írója szerint a török eredetű Beszter, Bestur névből is lehet magyarázni, jelentése: „kelts undort“<sup>7</sup>. Ugy ahogyan a Beszprémből Veszprém lett, alakulhatott a Vester a Beszterből.

1430-ban találkozunk egy Vester de Ladon nevű személlyel<sup>8</sup>, ami figyelemre méltó, mert Nemesládony és Pórládony községek Vesterháza (Mesterháza) közvetlen szomszédságában vannak. Két okmány is bizonyítja, hogy ekkortájt a Vesterháziak Pusztaládonyi illetve Bánládonyi birtokosok is voltak<sup>9</sup>.

Bizonyítani bár nem lehet, de nagy a valószínűség, hogy a Vesterháziak a Ládonyi családból származtak, mely már a 13. században virágzott és feltehetőleg a Lad vagyis Vérbulcsu nemzetségnek egyik ága. 1390-ben a következő családtagokat találjuk: István fia János, Miklós fiai Pál és Máté, György fia Gergely, Mihály fiai András, János, Péter és István, István fia András, Lukács fia János és ennek fiai Balázs, András, Domokos, János fiai Mihály, István, Tamás, Pál, Kozma fiai Mihály és Péter, Miklós fia Balázs, Antal fia Tamás, Imre fiai Mihály, János, Séfried, Miklós fia Gergely és ennek fiai Kelemen, Bertalan és János, Péter fiai György és János, Lőrincz fia István, Beke fia Mihály, Miklós fia István és végül Jakab fia Mihály<sup>10</sup>. Tehát szinte tömegesen fordulnak elő a Ládonyiak a 14. század végén, amíg a 15. században már csak ritkán és az 1500-évek derekán már fiágon kihaltak. A ritkulás talán avval magyarázható, hogy a családtagok egy része később fel vette a Vesterházi nevet, mert ott volt birtokos. De térjünk most vissza a találgatástól a tényekhez.

A már említett 1433-ból való bizonyáglevélből , mely a falu felosztását egy déli és egy északi részre rendezi az osztályos rokonok között, a következő családtagokat ismerhetjük meg: Az északi részt (parte aquilonis) András fiai János, Bálint és Péter valamint az előbbi János fiai András és Imre birtokolják. A déli rész ( plaga meridionalis) tulajdonosai Pál fia Jakab, ennek fiai István, Miklós, László és János, másik János fiai Benedek és Vitus valamint az utóbbi fia Miklós, György fia Miklós és ennek fiai István, Imre, János, Jakab és András. A családnak tehát már akkor két ága volt, a felsőszeri (északi ) és az alsószeri (déli). Ezt a megkülönböztetést még a 18. században is használják az oklevelekben.

1436. július 2-án Vesterházi Bálint („Valentino Literato filio Andree de Vesterháza) és testvére János („Johanni fratri tuo carnali“) a Bögöthyekkel együtt Zsigmond királytól címereslevelet kap. Ez az armális még ma is megvan a család egyik tagjánál, ahol e sorok írója többször is látta és lefényképezte. A teljes szöveget valamint egy színes cimerrajzot Bárczay Oszkár a Turulban közétette<sup>11</sup> . Itt meg kell jegyezni, hogy a cimerrajz teljes mértékben megfelel annak, amely az armálison a mai napig látható: „*Balra dülő pajzs, kék udvarán zöld ág, ezen egy balra néző hollo, a sisak koronáján egy másik balra néző holló. A foszladék jobbról arany-kék, balról valószínűleg ezüst-vörös.*“ . Mivel az armális szövegébe nincs leírva a címer, megtörténhetett, hogy az ábrázolt madár mivoltáról különböző felfogások születtek . Balogh Gyula<sup>12</sup>, Bárczay Oszkár és Kempelen Béla<sup>13</sup> hollót látnak. Nagy Iván művében<sup>14</sup> galambról ír, mely egy nyilat tart csőrében. Ugyanilyen ábrát közöl a már említett reprintkiadás Balogh Gyula könyvéről a Mesterházy Nagy név alatt. Mesterházy Sándor idézett művében pedig fajdkakast akar felismerni.

A galambos címer lehet félremagyarázás, de teljesen más címer is.. A némeskéri templomban létezik egy ilyen címer avval a különbséggel, hogy a galambnak nincsen nyíl a csőrében. A felirat a következő : „ Perillustris ac Generosus Dominus Paulus Nagy de Mesterháza, Obiit die 15. Febr. 1763 annorum 66“. Ez a M. Nagy Pál Uraiújfalban élt és éppen ahoz az ághoz tartozott, amelytől a Mesterházyak egyik tagja a 18. században visszapereli az eredeti armalist, mert ezt csak kölcsön adta nekik. Ez is azt mutatja, hogy a Mesterházi Nagy család eredetileg nem használt más címet mint a család főága. Ehez persze hozzá kell fűzni, hogy a Mesterházi Nagyok az alsószeri ágból származnak.

A fajdkakas teória nem álja meg a helyét, mert a madár alakja egyáltalán nem hasonlít ilyenre, márpedig a zsigmondkori címerek állatábrái elég pontosan megfelelnek a valóságnak.

Marad tehát a holló. Az idevágó leírásokban mindenhol fekete hollóról van szó, senki sem említi, hogy a madár feje közepén nagy piros folt látható, ilyen holló pedig nem létezik. Miután átnéztem minden elérhető madárkönyvet, csak egy madarat találtam, amely megfelel a címeren láthatónak: a vizityuk. Kérdéseimre különböző biológusok ezt megerősítették, sőt azt is hozzáfűzték, hogy a zöld ág inkább vízi növénynek látszik. Hosszú évekig a bodeni tó partján Konstanzban laktam, ott minden évben ezrével gyülekeznek a vizityukok. Ez így lehetett a zsinat idején is, melyen Zsigmond királyunk magyar kíséretével részt vett 1415-ben. A címerszerző Vesterházy Bálint „literatusnak“ mondatik és az 1430-as években gróf Fraknói Pál ügyvédje. A Fraknóiak Zsigmond udvari emberei voltak, lehetséges tehát, hogy Vesterházy Bálint fiatal íródeákent ott járt Konstanzba és így került később a vizityuk a címerébe.

A címerszerző Bálint nevével először 1433-ban találkozunk az előbb említett okiratban. *Nos conventus monasterii beati Michaelis archangeli de Chorna memorie commendamus, quod Johannes et Valentinus filii Andree de Vesterhaza pro se personaliter ac pro Petro fratre ipsorum carnali , iidem Johannes et Valentinus nec non Andrea et Emerico filiis suis iidem Johannes sine literis procuratoriis onera et gravamina eorundem, si iidem in subscriptis persistere nollent, in se assumendo ab una, parte vero ab alia Jacobus filius Pauli de eadem pro se similiter personaliter ac pro Stephano, Nicolao, Ladislao et Johannes filiis suis, item Benedictus filius Johannes pro se similiter personaliter ac pro Vito fratre carnali et Nicolao filio eiusdem Viti, nec non Nicolaus filius Georgii de predicta Vesterháza pro se consimiliter personaliter, nec non pro Stephano, Emerico, Johanne, Jacobo et Andrea filiis suis.....*

A bizonyáglevél szerint Vesterhazi Jakab fia Miklós a falu felosztásába közte és osztályos rokonai között beleegezett.

1436. április 10-én<sup>15</sup> és 1437-ben<sup>16</sup> Fraknói Pál ügyvédjeként szerepel. A pozsonyi káptalan levéltárában létezett egy oklevél 1438-ból, mely szerint a győri püspök pakusi várnagya Vesterházi Bálintot buzogányával kegyetlenül elvert. Ebben az oklevélben előfordul mint homo regius *Michael filius Emericii de Vesterháza*<sup>17</sup>. 1440. Február 28-án Erzsébet királyné megparancsolja, hogy Vesterhazi Bálintot és nejét Borbálát és ennek fivérét Andrást a vasvári káptalan iktassa be az új adományul kapott mileki birtokrészbe<sup>18</sup>. 1440. november 18-án a vasvári káptalan bizonyítja, hogy Vesterhazi Bálintot, valamint ennek nejét és sógorát minden ellentmondás nélkül beiktatta a mileki birtokrészbe.<sup>19</sup> 1443. Április 27-én Mileki Borbála már özvegy<sup>20</sup> Első említése 1418-ban történik, amikor ő és András fivére egy mileki földrészt visszaváltak. Ebben az okiratban Mileki Borbála már mint asszony szerepel<sup>21</sup>. Utolsó említése 1456.junius 10-én történik<sup>22</sup>. Vesterhazi Bálintról tehát biztosan tudjuk, hogy 1418-ban már nős volt, felesége Mileki Miklós leánya Borbála, literatus, tehát tanult ember, Fraknói Pál ügyvédje és 1440 november 18. – 1443 április 27 között halt meg, még pedig magtalanul. Özvegye 1455.január 11-iki oklevél szerint fiává fogadja Ládonyi György fia Jánost és neki ajándékozta Milek birtokát<sup>23</sup> Ládonyi János felesége Mileki Anna az András leánya, aki pedig Vesterházi Bálintné testvére.

Bálint születési évét nem ismerjük, de 1390-95 között születhetett. Egyrészt 1418-ban már nős volt, másrészt János bátyának unokái már 1433-ban szerepelnek.

A többi családtagról nem túl sok oklevél tesz említést, így elég nehéz összefüggő családfát szerkeszteni. 1436 october 18-án Vesterházi András és Mihály Fraknói Vilmos neje Dorottya asszony beiktatásánál tanuskodnak.<sup>24</sup> 1440-ben Erzsébet királyné a Vesterházi családnak pallosjogot adományoz<sup>25</sup> Az oklevél családi kézen van ma is és a következő személyeknek szól: Vesterházi András fiai Bálint és János, Imre fiai Mihály és András, János fia Benedek, György fia Miklós, Pál fia Jakab valamint Mileki Miklós fia András.

1449-ben Simonházi Terestyén István Vesterházi András fiát Jánost és ennek fiát Andrást bizonyos hitbér és hozományra nézve kielégíti.<sup>26</sup>

1450 december 15-én Palóczy László a csornai konventet kiküldi, hogy Vesterházi Imrét és társait intesse meg, hogy Pusztaládony nevű birtokot Haraszi Tapan Kelemennek és társainak adják vissza.<sup>27</sup> Ebben az oklevélben a következő Vesterháziak szerepelnek: György fia Miklós, Imre fiai András és Mihály valamint János. Ez utóbbi János és Sági László a birtok visszaadását megtagadták, ezért őket a nádor elé megidézték.

1455 szeptember 2-án Vesterházi János és fiai András és Imre, Sági János fia Illés, valamint Büki István egyfelől, másfelől pedig Ládonyi György fia János, Vesterházi Bálint özvegye Barky asszony és Chornai István egymással egyezsége kötnek és minden köztük Chorna, Zarfelde, Beled, Zeplak és Morocz birtokai miatt folytatott pert megszüntetnek.<sup>28</sup> Ebből az oklevélből az is kiderül, hogy Sági János fia Illés és Vesterházi Imre „consobrinusok“, tehát anyai ágon unokatestvérek.

1475-ben Imre fia Mihály, 1479-ben Lénárd és 1498-ban Pál és János fordulnak elő tanuként.<sup>29</sup>

A családi iratok között létezik egy leszármazási tábla, mely a 18-ik század elején készült. Ennek első szerkesztője valószínűleg olyan oklevelekre is támaszkodhatott, melyek ma már elpusztultak. Bár ez a családfa részlet sem egyértelmű, de a továbbiakban még is segíthet a leszármazás összeállításában.

Az eddig publikált 15. századbeli leszármazási táblák részben hibásak. Balogh Gyula könyvében János helyett Bálinttól származtatja a családot és Mihály fiának Jakabot teszi János helyett. Mesterházy Sándor idézett művében szintén Bálinttól származtatja a családot és Mihály fiának Miklóst tartja. Ő az alsószeri ágat is hibásan mutatja be, mivel különböző töredékeket úgy kapcsol össze, hogy egy időben élt volna 5 generáció. Ugyanakkor össze akarja kapcsolni az 1433-ban említetteket az 1583-ban előfordulókkal.

- <sup>1</sup> Zsigmondkori Oklevéltár VII, 1877, Budapest 2001
- <sup>2</sup> Nagy Imre: Sopronvármegye története II, 64
- <sup>3</sup> Mesterházy Sándor: A Mesterházi Mesterházy család története, Nagykanizsa 1937 és Szluha Márton in Vasvármegye Nemes Családjai, Budapest 1999
- <sup>4</sup> Irmtraut Lindeck Pozza: Urkundenbuch des Burgenlandes , IV 107, Wien 1985
- <sup>5</sup> Nagy Imre: Sopronvármegye története II., 116
- <sup>6</sup> Kiss Lajos: Földrajzi Nevek Etimológiai Szótára, Budapest 1978
- <sup>7</sup> Kristó Gyula-Makk Ferenc-Szegfű László: Adatok Korai Helyneveink Ismeretéhez II, Acta Historica XLVIII. Szeged, 1974, Id.ott : 1494: Beszterháza, M Ny 62, 164
- <sup>8</sup> Nagy Imre: Sopronvármegye története II, 91
- <sup>9</sup> Nagy Imre: Sopronvármegye története II, 210 : 1450 és Hazai Okmánytár IV, 272 : 1456
- <sup>10</sup> Nagy Imre: Sopron vármegye története I, 348
- <sup>11</sup> Turul XVII, 34-36 ,Budapest 1899
- <sup>12</sup> Balogh Gyula: Vasvármegye Nemes Családjai, Szombathely 1894
- <sup>13</sup> Kempelen Béla, Magyar Nemesi Családköny, Budapest 1927
- <sup>14</sup> Nagy Iván, Magyarország Családai VII, Pest 1860
- <sup>15</sup> Nagy Imre: Sopronvármegye története II, 144
- <sup>16</sup> Hazai Okmánytár III, 256, Győr 1867
- <sup>17</sup> Eszterházy János: Az Eszterházy Család és Oldalágainak Leírása, 64 o.,Budapest 1901
- <sup>18</sup> Házi Jenő in Vasi Szemle 1973, 284 és Vas megyei levéltári füzetek 8, 124, Szombathely, 1997 (itt hibásan András Bálint fivéreként szerepel)
- <sup>19</sup> Házi Jenő in Vasi Szemle 1973, 285 és Vas megyei levéltári füzetek 8, 125
- <sup>20</sup> Házi Jenő in Vasi Szemle 1973, 632 és Vasi levéltári füzetek 8, 126
- <sup>21</sup> Házi Jenő in Vasi Szemle 1971, 580 és Vasi levéltári füzetek 8, 99
- <sup>22</sup> Vasi levéltári füzetek 8, 145
- <sup>23</sup> Házi Jenő in Vasi Szemle 1977, 138 és Vasi levéltári Füzetek 8, 142
- <sup>24</sup> Nagy Imre: Sopronvármegye története II, 255
- <sup>25</sup> Mesterházy Sándor: A Mesterházi Mesterházy család története
- <sup>26</sup> Nagy Imre: Sopronvármegye története II, 343
- <sup>27</sup> Nagy Imre: Sopronvármegye története II, 363
- <sup>28</sup> Vas megyei levéltári füzetek 8, 144
- <sup>29</sup> Nagy Imre: Sopronvármegye története II, 494, 524,577